

ВИКОРИСТАННЯ ДОСЯГНЕНЬ НАУКИ І ТЕХНІКИ В ЕКСПЕРТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

THE APPLICATION OF THE SCIENCE AND TECHNOLOGY ACHIEVEMENTS IN FORENSIC ACTIVITY

УДК 343.982.4

DOI: 10.37025/1992-4437/2020-33-1-37

М. В. Гуцалюк, кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник, доцент,
головний науковий співробітник,
Міжвідомчий науково-дослідний центр з проблем
боротьби з організованою злочинністю при РНБО України, м. Київ
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4496-5173>

П. Є. Антонюк, кандидат юридичних наук,
професор кафедри криміналістики та судової медицини,
Національна академія внутрішніх справ, м. Київ
ORCID: <https://orcid.org/0000-000-1269-6992>

ЩОДО СУТНОСТІ ЕЛЕКТРОННОЇ (ЦИФРОВОЇ) ІНФОРМАЦІЇ ЯК ДЖЕРЕЛА ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Мета статті – науково обґрунтувати теоретичні засади правового регулювання та сучасної практики використання електронної (цифрової) інформації як джерела доказів у кримінальному провадженні. **Методологія.** Достовірність отриманих результатів і висновків забезпечено сукупністю методів філософського, загальнонаукового і конкретно-наукового рівнів. Зокрема, з позиції матеріалістичної діалектики розглянуто сутність електронних (цифрових) доказів як процесуальних джерел доказів та їх відмінність від інших джерел доказів. Із застосуванням методів формальної логіки (аналіз, синтез, аналогія, дедукція) зроблений висновок про синонімічність (під кутом зору використання) таких понять, як «електронна інформація» і «цифрова інформація» у вітчизняному правовому полі. Завдяки методам аналогії та моделювання на реальних прикладах продемонстровано специфічні властивості електронних (цифрових) доказів як самостійних джерел інформації про подію правопорушення та їх взаємозв'язок із матеріальними об'єктами – технічними носіями такої інформації. Застосуванням порівняльно-правового методу засвідчено помилковість сприйняття як електронних усіх документів, створених в електронній (цифровій) формі, що підтверджується прикладами слідчої та судової практики, проаналізованими за допомогою статистичних методів. **Наукова новизна.** Електронні докази розглядаються як інформація в електронній (цифровій) формі, що отримана в передбаченому законом порядку і має значення для кримінального провадження. Вироблено пропозиції щодо внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України стосовно розширення кола процесуальних джерел доказів шляхом уведення до нього електронних (цифрових) доказів. **Висновки.** Проаналізовано вітчизняне кримінальне процесуальне законодавство щодо процесуальних джерел доказів у кримінальному судочинстві, а також нормативно-правові акти стосовно електронної (цифрової) інформації з позиції належності електронних (цифрових) доказів до процесуальних джерел доказів. Вироблено пропозиції щодо

© М. В. Гуцалюк, П. Є. Антонюк, 2020

правового закріплення такого розуміння електронних (цифрових) доказів у кримінальному процесуальному праві України. Доведено необхідність удосконалення процесуальної процедури отримання електронних (цифрових) доказів, а також окреслення кваліфікаційних вимог до суб'єктів – носіїв спеціальних знань, залучуваних до роботи з електронними доказами, чітко розмежувавши їх компетенцію щодо обсягу та форми застосування спеціальних знань.

Ключові слова: електронна (цифрова) інформація; електронні (цифрові) докази; документ; електронний документ; процесуальне джерело доказів; копія інформації; технічний носій інформації; спеціальні знання.

Вступ

Основним джерелом права в країнах романо-германської правової сім'ї, до яких належить Україна, як відомо, є нормативно-правовий акт, а правова норма розглядається як абстрактне, загальне та неперсоніфіковане правило поведінки, що може неодноразово застосовуватися до невизначеної кількості випадків та осіб.

Складний правотворчий процес утвердження української державності, що супроводжувався заперечливими і глибокими змінами та перетвореннями, зумовив наявність прогалин і колізій у різних галузях публічного права, виникнення судових прецедентів, іноді пов'язаних із порушенням права людини на захист і справедливе правосуддя (*Konstytutsiia Ukrainy*, 1996; *Konventsiiia pro zakhyst prav liudyny*, 1997).

Разом із тим формування цивілізованого демократичного суспільства і розбудова сильних державних інституцій правової держави потребують урегулювання всіх сфер життєдіяльності суспільства нормативно-правовими актами із чіткими правовими нормами, визначеними та узгодженими дефініціями.

Аналіз сучасної об'єктивної реальності в галузі процесуального права України (Studennykov, 2019; Zavydniak, 2019; Dundych, 2019) засвідчує його перетворення на прецедентне право, коли власне переконання суду має перевагу над правовими нормами, сформованими так, що унеможлиблює їх розгляд як уніфікованого інструментарію встановлення істини. Показове у цьому аспекті, на наш погляд, використання електронних доказів у кримінальному провадженні.

Наприкінці ХХ ст. завдяки стрімким темпам розвитку науково-технічного прогресу в матеріальному світі з'явився новий спосіб фіксації та відтворення інформації будь-якої природи (звукової, аудіовізуальної, писемної тощо) – цифровий або електронний.

Цифрові технології увійшли в повсякденне життя, витіснивши звичні для нас процеси. Результати людської діяльності дедалі більше відображаються в електронному (цифровому) вигляді, у тому числі й ті, що набувають значення юридичних фактів.

Законом України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» окреслені такі відносно нові поняття, як кіберпростір, кіберзлочин, кібератака тощо (Buchkova et al., 2019). Водночас сьогодні в Україні залишаються невизначеними або визначені неоднозначно багато категорій, пов'язаних із електронною (цифровою) інформацією, унеможливаючи її використання, у тому числі й як джерела доказів у кримінальному судочинстві.

Саме тому усвідомлення специфічної природи електронної (цифрової) інформації, особливостей її створення, зберігання та перетворення, а також відображення таких особливостей в нормативно-правових актах надасть можливість використовувати фактичні дані, представлені в цифровому форматі, у такій сфері людської діяльності, як справлення правосуддя.

Мета та завдання дослідження

Мета статті – науково обґрунтувати теоретичні засади правового регулювання та сучасної практики використання електронної (цифрової) інформації як джерела доказів у кримінальному провадженні.

Для досягнення цієї мети необхідно вирішити такі завдання:

проаналізувати вітчизняне кримінальне процесуальне законодавство щодо процесуальних джерел доказів у кримінальному провадженні, а також нормативно-правові акти стосовно електронної (цифрової) інформації під кутом зору належності електронних (цифрових) доказів до процесуальних джерел доказів;

уточнити зміст поняття «електронні докази»;

виробити пропозиції щодо правового закріплення такого розуміння електронних доказів у кримінальному процесуальному праві України, щоб забезпечити ефективне використання електронної інформації в процесі розслідування кримінальних правопорушень, долучення до процесу доказування всіх фактичних даних, які містять відомості про кримінальні правопорушення, унеможливлення суб'єктивного тлумачення допустимості та придатності доказів.

Виклад основного матеріалу

На законодавчому рівні електронним визначено документ, інформацію в якому зафіксовано у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа (*Pro elektronni dokumenty*, 2003, st. 5), що значно звужує цю категорію. До того ж згаданий Закон і врегульовані ним процеси поширюються лише на суб'єктів електронного документообігу. Бракує в Законі й тлумачення поняття «електронні дані».

Під електронною (цифровою) інформацією розуміють «аудіовізуальні твори, музичні твори (з текстом або без тексту), комп'ютерні програми, фонограми, відеограми, програми (передачі) організацій мовлення, що знаходяться в електронній (цифровій) формі, придатній для зчитування і відтворення комп'ютером, які можуть існувати і (або) зберігатися у вигляді одного або декількох файлів (частин файлів), записів у базі даних на зберігаючих пристроях комп'ютерів, серверів тощо у мережі Інтернет, а також програми (передачі) організацій мовлення, що ретранслюються з використанням мережі Інтернет» (*Pro avtorske pravo*, 1993, st. 1).

Отже, електронну інформацію та цифрову інформацію законодавець вважає синонімами.

Досліджуючи різні аспекти проблеми використання електронних доказів у вітчизняному судочинстві, Д. О. Алексеева-Процюк, О. М. Брисковська, В. Д. Гавловський, В. Г. Хахановський та ін. (Hutsaliuk, Havlovskiyi, Khakhanovskiyi, Samoilov, Stepanets, Odinkova, & Kahitin, 2020; Aliksieieva-Protsiuk, & Bryskovska, 2018) через аналіз генезису основних термінологічних категорій у зазначеній сфері констатують факт синонімічності розуміння й використання термінів «електронні докази» і «цифрові докази» в сучасному українському правовому полі та їх нематеріальну природу. І хоча загальновизнаний світовою науковою спільнотою термін «digital evidence» (Casey, 2011, p. 7) дослівно перекладається як «цифровий доказ», у вітчизняне правове поле та побут увійшов його адаптований переклад (Antoniuk, 2018, s. 32–34; Khakhanovskiyi, & Hutsaliuk, 2019) – «електронний доказ», який загальноновживаний і такий, що розуміється однозначно. Його застосування закріпилося в нормотворчій, правозастосовній і суддівській практиці в Україні (*Hospodarskiy protsesualnyi kodeks*, 1991; *Tsyvilnyi protsesualnyi kodeks*, 2004;

Kodeks administratyvnoho sudochynstva, 2005; *Uzahalnennia analizu sudovoi praktyky*, 2020). Отже, електронними доказами є інформація в електронній (цифровій) формі, отримана в передбаченому законом порядку, що має значення для справи.

Доказами в кримінальному провадженні згідно з кримінальним процесуальним законодавством України є фактичні дані (інформація [*Прим. авторів*]), отримані в передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню. Процесуальними джерелами доказів є показання, речові докази, документи, висновки експертів (*Kryminalnyi protsesualnyi kodeks*, 2012, st. 84).

Зважаючи на специфічну природу електронної (цифрової) інформації та нормативну невизначеність її статусу, постає потреба з'ясувати, до якої категорії процесуальних джерел доказів належать фактичні дані, створені або зафіксовані в цифровій формі, та яка процесуальна процедура може застосовуватися для їх збирання.

Цілком логічним убачається, що фактичні дані, зафіксовані в електронній (цифровій) формі, не є показаннями (ст. 95 КПК України), так само як речовими доказами (ст. 98 КПК України) і висновком експерта (ст. 101 КПК України).

Розглядаючи документи як процесуальне джерело доказів у кримінальному провадженні, слід ґрунтуватися на тому, що «документом є спеціально створений з метою збереження інформації *матеріальний об'єкт*, який містить зафіксовані за допомогою *письмових знаків, звуку, зображення* тощо відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження» (курсив наш. – *Автори*) (*Kryminalnyi protsesualnyi kodeks*, 2012, st. 99). До документів згідно із цим Законом можуть належати:

матеріали фотозйомки, звукозапису, відеозапису та інші *носії* інформації (у тому числі електронні);

матеріали, отримані внаслідок здійснення під час кримінального провадження заходів, передбачених чинними міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України;

складені в порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України, протоколи процесуальних дій та додатки до них, а також *носії інформації*, на яких за допомогою технічних засобів зафіксовано процесуальні дії;

висновки ревізій та акти перевірок.

Отже, під документом законодавець розуміє *матеріальний об'єкт* як носій певної інформації, тобто такий об'єкт матеріального світу, який можна виміряти, зважити тощо. При цьому розмежовує поняття інформації та носія інформації, оскільки відповідно до ч. 3 ст. 99 КПК України оригіналом електронного документа вважає «його відображення, якому надається таке ж значення, як документа». На підставі зазначеного можна дійти висновку, що цифрова (електронна) інформація *не може бути документом* як процесуальним джерелом доказів, адже *не є матеріальним об'єктом*.

У контексті дискусії з окресленої проблематики автори цієї статті не погоджуються з думкою вчених (Stolitniy, & Kalancha, 2019), які вважають, що виокремлення певної інформації в самостійне джерело доказів – «електронні докази» штучне і підміняє собою електронну форму фіксації доказів. Зокрема, розглядаючи ст. 99 КПК України і відповідні статті Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг», А. В. Столітній і А. В. Каланча, підсумовуючи, наголошують, що документ як джерело

доказів у кримінальному провадженні може мати як паперову, так і електронну форму. Хибність такої думки стає очевидною, якщо проаналізувати положення ст. 99 КПК України, в якій законодавець чітко наголошує на *матеріальній* формі такого джерела доказів, як документ. Також слід зважати на те, що *суд не є суб'єктом електронного документообігу* щодо тих документів, які він оцінює як джерело доказів. Тобто суд у такому разі не набуває передбачених законом або договором прав і обов'язків у процесі електронного документообігу, як це визначено у ст. 1 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг». Крім того, електронними є *не всі* документи, створені в електронній формі, як вважають, з нашого погляду помилково, окремі вчені та судді, а лише ті, що чітко визначені як електронні згідно з чинним законодавством України, зокрема ст. 5 згаданого вище Закону. Це означає, що дія ч. 4 ст. 5 щодо візуальної форми подання електронного документа поширюється лише на ті електронні документи, які відповідають ч. 1 ст. 5 цього Закону, а саме на документи, інформація в яких зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа.

Оригіналом електронного документа (ідеться про електронні документи, які відповідають вимогам Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг», а не про всі документи, створені в електронній формі) законодавець вважає його відображення (ч. 3 ст. 99 КПК України), не конкретизуючи форму такого відображення. Суд згідно зі ст. 7 і 23 КПК України має безпосередньо дослідити показання, речі та документи. При цьому візуальною формою подання електронного документа, як визначено у ст. 5 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг», є відображення даних, які він містить, електронними засобами або на папері у формі, придатній для сприйняття його змісту людиною. Керуючись принципом безпосередності дослідження, *єдиною формою* подання електронного документа до суду в кримінальному провадженні для сприйняття його як процесуального джерела доказів, зважаючи на обов'язкову вимогу щодо його матеріальності, є подання його відображення на папері. І лише такому відображенню електронного документа суд може надавати такого самого значення, як самому електронному документу та розглядати його як джерело доказів.

Для подальшого розуміння предмета наукової дискусії докладніше зупинимося на природі електронної (цифрової) інформації. У звичному розумінні електронна (цифрова) інформація не є матеріальною. Вона стає придатною для сприйняття лише за допомогою спеціальних технічних пристроїв – певних матеріальних об'єктів, хоча може зберігатися та перетворюватися незалежно від таких матеріальних об'єктів. Наприклад, матеріальний носій електронної (цифрової) інформації CD-диск через неналежне зберігання може піддатися дії магнітної сили, і тоді вся інформація, яка містилися на ньому, зникне, тобто попри наявність матеріального об'єкта фактичних даних не буде.

Обґрунтовуючи це твердження, можна навести ще один приклад. Вилучений під час обшуку жорсткий диск, відформатований власником напередодні, не міститиме жодних фактичних даних (ніякої інформації в електронній (цифровій) формі, доступній для сприйняття слідчим, понятим, іншими учасниками слідчої (розшукової) дії). Звичайно, застосування спеціальних методів (у тому числі під час комп'ютерно-технічної експертизи, огляду тощо) надасть можливість відновити певну інформацію, що містить відомості про подію правопорушення, яку розслідують. Але під кутом зору причинно-наслідкових зв'язків, за відсутності законодавчо закріпленого розмежування електронної інформації та її носія, логіку появи цієї інформації порушено, що ставить під сумнів допустимість її як доказу. При цьому слід наголосити, що жорсткий диск як носій інфор-

мації є документом з погляду процесуального джерела доказів, водночас процесуальний статус інформації, яку він містить, не визначений. І якщо цю інформацію перемістити на інший носій, то незрозуміло, яким буде процесуальний статус нового носія.

Отже, законодавець має чітко усвідомлювати сутність електронної (цифрової) інформації та специфічність її природи, зважати на це у відповідних нормах і категоріях кримінального процесуального законодавства, що уможливить її використання як процесуального джерела доказів та використання в процесі доказування.

Законодавець 2017 р. зробив спробу (на нашу думку, невдалу) врегулювати використання електронних доказів у кримінальному процесуальному доказуванні, запровадивши зміни до деяких законодавчих актів щодо забезпечення дотримання прав учасників кримінального провадження та інших осіб правоохоронними органами під час здійснення досудового розслідування (*Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchukh aktiv*, 2017), які мали б полегшити роботу суб'єктів розслідування, зокрема щодо використання в процесі доказування електронної (цифрової) інформації. Згідно зі змінами до ст. 99 КПК України «копії інформації, що міститься в інформаційних (автоматизованих) системах, телекомунікаційних системах, інформаційно-телекомунікаційних системах, їх невід'ємних частинах, виготовлені слідчим, прокурором із залученням спеціаліста, визнаються судом як оригінал документа» (курсив наш. – *Автори*). Тобто законодавець запровадив таку саму процесуальну процедуру отримання та використання електронної (цифрової) інформації в процесі доказування, як і для документа.

Запроваджена процедура, засвідчує судову практику, дещо полегшила роботу правоохоронних та судових органів зі встановлення істини в кримінальному провадженні (*Uzahalnennia analizu sudovoi praktyky*, 2020). Але розмежування понять «інформація» та «носії інформації» залишилося неврегульованим. Ні інформація, ні її копія (дефініція, яку використовує законодавець) не є матеріальними об'єктами (визначальна характеристика для документа як процесуального джерела доказів згідно із ч. 1 ст. 99 КПК України), а отже апріорі не можуть бути документами.

Крім того, процес отримання електронної (цифрової) інформації з інформаційних (автоматизованих) систем, телекомунікаційних систем, інформаційно-телекомунікаційних систем, їх невід'ємних частин у вигляді її копії законодавець характеризує як виготовлення (хоча інформацію можна зчитати, зняти, відтворити, відобразити тощо, але не виготовити), спотворюючи роль суб'єкта розслідування в процесі збирання фактичних даних про подію правопорушення. Логічно, що інформація, виготовлена суб'єктом розслідування, не може використовуватися як доказ у процесі розслідування кримінального правопорушення.

Відповідно до порядку, передбаченого КПК України, щоб електронна (цифрова) інформація або її копія (ст. 99 КПК України) набула статусу процесуального джерела доказів, суб'єкт розслідування має її отримати під час певних процесуальних дій: огляду, обшуку, тимчасового доступу до речей і документів, тимчасового вилучення майна тощо. При цьому законодавець, не уточнюючи під час якої саме, вимагає участі в її проведенні спеціаліста. Залучають спеціаліста і тоді, коли в разі необхідності слідчий, прокурор здійснює копіювання інформації, що міститься в інформаційних (автоматизованих) системах, телекомунікаційних системах, інформаційно-телекомунікаційних системах, їх невід'ємних частинах (ст. 168 КПК України).

Але законодавець, уводячи спеціаліста як обов'язкового учасника процесуальних дій, пов'язаних з електронною (цифровою) інформацією, не передбачає кваліфікацій-

ного рівня такого спеціаліста, що також ставить під сумнів допустимість використання такої інформації як доказу. Крім того, у разі коли вибір спеціаліста визначається самим суб'єктом розслідування, логічним є питання щодо необхідності правової регламентації обов'язкового залучення суб'єкта – носія спеціальних знань до процесу розслідування.

Якщо електронна (цифрова) інформація (її копія) отримана під час обшуку, тимчасового вилучення майна або тимчасового доступу до речей і документів, то в подальшому її потрібно оглянути або передбачити іншу слідчу (розшукову) дію, в результаті якої вона набуватиме процесуального статусу джерела доказів. Водночас у ст. 237 КПК України бракує таких об'єктів огляду, як цифрова (електронна) інформація чи її копія, інформаційні (автоматизовані) системи, телекомунікаційні системи, інформаційно-телекомунікаційні системи, їх невід'ємні частини. Об'єктами огляду законодавець визначає лише місцевість, приміщення, речі та документи. Проте згідно з висновками, зробленими раніше, електронна (цифрова) інформація за своєю природою до жодного з цих об'єктів не належить. А, зважаючи на те, що огляд за його загальнозвичивим значенням усвідомлюється як безпосереднє сприйняття суб'єктом розслідування матеріальних об'єктів, які містять інформацію про подію правопорушення, може бути піддана огляду не електронна (цифрова) інформація, а лише її відображення. Проте це не означає, що її не існує, у тому числі й окремо від технічних носіїв.

І нарешті, оскільки такі самостійні категорії, як електронна (цифрова) інформація і технічні носії такої інформації потребують розмежування, дещо нелогічними вбачаються й інші норми кримінального процесуального закону, зокрема ч. 3 ст. 107 КПК України щодо зберігання у матеріалах кримінального провадження оригінальних примірників технічних носіїв інформації зафіксованої процесуальної дії.

Отже, зазначене вище засвідчує безсистемну і ситуативно обумовлену діяльність держави з урегулювання питання використання фактичних даних (інформації), зафіксованих в електронній (цифровій) формі, у процесі здійснення правосуддя, що відбивається на роботі правоохоронних органів зі збирання, оцінки та використання доказів, створюючи умови для уникнення покарання за вчинені правопорушення.

При цьому слід наголосити, що електронна інформація – це не лише звичні електронні документи, матеріали фото-, звуко- та відеозапису в соціальних мережах тощо, а й величезний масив електронної інформації, що відображає роботу телекомунікаційних та мережевих систем, як-то електронні замикальні пристрої, охоронні та пропускні системи, платіжні термінали, супутникові та навігаційні системи, інформаційні ресурси у вигляді певних реєстрів тощо. Ця інформація може містити відомості про подію правопорушення. Тому, з нашого погляду, на часі надання електронній (цифровій) інформації, яка може використовуватися як доказ у кримінальному провадженні, чіткої дефініції та розроблення процедури її збирання, оцінки і використання.

Деякі вчені-процесуалісти (Orlov, 2019) порівнюють електронну інформацію з таким процесуальним джерелом доказів, як показання, що також мають нематеріальну природу («матеріалізуються» вони лише під час допиту). Таке порівняння, на нашу думку, можна вважати доволі влучним. Слід лише зауважити, що вводячи таке джерело доказів, законодавець міг назвати його, наприклад, свідченням, а не показанням, що, зрозуміло, не змінило б ні їх сутності, ні значення як джерела доказів.

Спробу законодавця дефінувати електронне джерело доказів, назвавши їх «копією інформації», не можна вважати вдалою, навіть ґрунтуючись на співвідношенні понять,

уже закріплених у кримінальному процесуальному праві, таких як: «інформація», «фактичні дані», «відомості».

Об'єктивними, на наш погляд, але упередженими є аргументи деяких вчених і практиків (Stolitnii, & Kalancha, 2019) щодо відсутності в законодавствах інших країн категорії електронних доказів. Звісно, запозичення міжнародного досвіду – хоча і корисний, проте не єдиний метод вдосконалення вітчизняного законодавства. А з огляду на активну міжнародну позицію України упродовж усього періоду її існування сучасна прогресивна нормотворча діяльність нашої держави може стати прикладом для інших країн і певним кроком у подальшій гармонізації та уніфікації норм міжнародного права.

Наукова новизна

Запропоновано тлумачення електронних доказів як інформації в електронній (цифровій) формі, що отримана в передбаченому законом порядку і має значення для кримінального провадження, а також вироблено пропозиції щодо внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України стосовно розширення кола процесуальних джерел доказів шляхом введення до нього електронних доказів.

Висновки

1. У результаті аналізу вітчизняного кримінального процесуального законодавства щодо процесуальних джерел доказів у кримінальному судочинстві, а також нормативно-правових актів стосовно електронної (цифрової) інформації доведено специфічність електронних (цифрових) доказів та їх принципова відмінність від існуючих процесуальних джерел доказів.

2. Уточнено зміст понять «електронні докази». При цьому констатовано синонімічність понять «електронна інформація» та «цифрова інформація». Наголошено на специфічності природи електронної (цифрової) інформації та нормативній невизначеності її статусу в кримінальному провадженні.

3. Для забезпечення ефективного використання електронної інформації в процесі розслідування кримінальних правопорушень, долучення до процесу доказування всіх фактичних даних, які містять відомості про кримінальні правопорушення, унеможливлення суб'єктивного тлумачення допустимості та придатності доказів розроблено пропозиції щодо правового закріплення належності електронних доказів до процесуальних джерел доказів у кримінальному процесуальному праві України. При цьому наголошено на необхідності:

на законодавчому рівні визначити поняття електронної (цифрової) інформації та електронних доказів, передбачивши процедуру і суб'єктів їх створення та використання, у тому числі й стосовно електронної інформації, розміщеної у відповідних державних реєстрах;

розширити коло процесуальних джерел доказів у кримінальному процесі, запровадивши категорію «електронні докази», під якими слід розуміти інформацію в електронній (цифровій) формі, отриману в передбаченому кримінальним процесуальним законом порядку, що має значення для кримінального провадження. Для цього ч. 2 ст. 84 Кримінального процесуального кодексу України викласти в такій редакції: «Процесуальними джерелами доказів є показання, речові докази, електронні докази, документи, висновки експертів»;

передбачити порядок збирання, оцінки та використання електронних доказів, спираючись на чинні державні стандарти та процесуальні процедури отримання доказів, доповнивши вже існуючі слідчі (розшукові) дії та розробивши нові;

окреслити кваліфікаційні вимоги до суб'єктів – носіїв спеціальних знань, що залучаються до роботи з електронними доказами, чітко розмежувавши їх компетенцію щодо обсягу та форми застосування спеціальних знань.

References

- Aliexsieieva-Protsiuk, D. O., & Bryskovska, O. M. (2018). Elektronni dokazy v kryriminalnomu sudochynstvi: poniattia, oznaky ta problemni aspekty zastosuvannia. *Naukovyi visnyk publichnoho ta pryvatnoho prava*, 2, 247–253 [in Ukrainian].
- Antoniuk, P. Ye. (2018). Okremi aspekty vykorystannia tsyfrovoi (elektronnoi) informatsii v protsesi dokazuvannia v kryriminalnomu provadzhenni. *Aktualni problemy kryriminalistyky ta sudovoi ekspertolohii: materialy mizhvidom. nauk.-prakt. konf.* Kyiv: NAVS. S. 32–34 [in Ukrainian].
- Bychkova, S. S., Volokh, O. K., Havlovskiy, V. D., Hrebeniuk, M. V., Hutsaliuk, M. V., Demydenko, V. O. ... Khakhanovskiy, V. H., Tsyplynskiy, Yu. I. (2019). *Naukovo-praktychnyi komentar Zakonu Ukrainy «Pro osnovni zasady zabezpechennia kiberbezpeky Ukrainy»*. Kyiv: Natsionalna akademiia prokuratury Ukrainy. 220 s. [in Ukrainian].
- Casey, Eoghan; with contributions from Susan W. Brenner ... (et al.). (2011). *Digital evidence and computer crime: forensic science, computers and the internet*. 3rd ed. Academic press. 840 p.
- Dundych, L. V. (2019). Sudovyi pretседent u pravovykh normakh zarubizhnykh krain: porivnialno-pravova kharakterystyka. *Pivdennoukrainskyi pravnychi chasopys*, 4, ch. 2, 34–37.
DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2019.4.2.7> [in Ukrainian].
- Hospodarskyi protsesualnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy № 1798-XII-VR. (1991). Uziamo z <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> [in Ukrainian].
- Hutsaliuk, M. V., Havlovskiy, V. D., Khakhanovskiy, V. H., Samoilo, S. V., Stepanets, D. S., Odinkova O. A., & Kahitin S. M. (2020). *Vykorystannia elektronnykh (tsyfrovnykh) dokaziv u kryriminalnykh provadzhenniakh: metod. rek. / za zah. red. O. V. Korneyka.* (2-he vyd., dop.). Kyiv: NAIA. 106 s. [in Ukrainian].
- Khakhanovskiy, V. H., & Hutsaliuk, M. V. (2019). Osoblyvosti vykorystannia elektronnykh (tsyfrovnykh) dokaziv u kryriminalnykh provadzhenniakh. *Kryriminalistychnyi visnyk*, 1 (31), 14–20. DOI: <https://doi.org/10.37025/1992-4437/2019-31-1-13> [in Ukrainian].
- Kodeks administratyvnoho sudochynstva Ukrainy: Zakon Ukrainy № 2747-IV-VR. (2005). Uziamo z <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> [in Ukrainian].
- Konstytutsiia Ukrainy: Zakon Ukrainy № 254k/96-VR. (1996). Uziamo z <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254/96-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].
- Konventsii pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod. Pro ratyfikatsiiu Konventsii pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod 1950 roku, Pershoho protokolu ta protokoliv № 2, 4, 7 ta 11 do Konventsii № 475/97-VR. (1997). Uziamo z <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475/97-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].
- Kryriminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy № 4651-VI. (2012). Uziamo z <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> [in Ukrainian].
- Orlov, Yu. Yu. (2019). Elektronne vidobrazhennia yak kryriminalistychnyi ob'ekt. *Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav*, 4 (113), 15–23.
DOI: <https://doi.org/10.33270/01191134.15> [in Ukrainian].
- Pro elektronni dokumenty ta elektronni dokumentoobih: Zakon Ukrainy № 851-IV. (2003). Uziamo z <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15> [in Ukrainian].
- Pro avtorske pravo i sumizhni prava: Zakon Ukrainy № 3792-XII. (1993). Uziamo z <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12> [in Ukrainian].
- Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv shchodo zabezpechennia dotrymannia prav uchasyi kivkryriminalnoho provadzhennia ta inshykh osib pravookhoronnyim orhanamy pid chas zdiisnennia dosudovoho rozsliduvannia: Zakon Ukrainy № 2213-VIII. (2017). Uziamo z <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2213-19> [in Ukrainian].
- Stolitni, A. V., & Kalancha, I. H. (2019). Formuvannia instytutu «elektronnykh dokaziv» u kryriminalnomu prot-

- sesi Ukrainy. *Problemy zakonnosti*, 146, 179–191.
DOI: <https://doi.org/10.21564/2414-990x.146.171218> [in Ukrainian].
- Studennykov, S. (2019, Mart 27). Elektronni dokazy v protsesualnomu pravi: yak tse pratsiuie v ukrainskykh realiakh. *Sudebno-yurydycheskaia hazeta*. Uzato z <https://sud.ua/ru/news/publication/138354-elektronni-dokazy-v-protsesualnomu-pravi-yak-tse-pratsyuye-v-ukrayinskikh-realiakh> [in Ukrainian].
- Tsyvilnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy № 1618-IV-VR. (2004). Uzato z <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> [in Ukrainian].
- Uzahalnennia analizu sudovoi praktyky shchodo vykorystannia elektronnykh dokaziv pid chas zdiisnennia kryminalnogo sudochynstva suddiamy Komsomolskoho miskoho sudu Poltavsko ioblasti za 2018 ta 2019 roky. (2020). Uzato z https://kom.pl.court.gov.ua/sud1612/pokazniki-diyalnosti/pidsymku_robotu/uzagalnennya_111 [in Ukrainian].
- Zavydniak, V. I. (2019). Vprovadzhenia sudovoho pretседента u kryminalnyi protses Ukrainy: monohrafiia. Irpin: Universytet DFS Ukrainy. 410 s. Uzato z <https://ir.nusta.edu.ua/jspui/handle/doc/3939> [in Ukrainian].

Список використаних джерел

- Алексеєва-Процюк, Д. О., & Брисковська, О. М. (2018.). Електронні докази в кримінальному судочинстві: поняття, ознаки та проблемні аспекти застосування. *Науковий вісник публічного та приватного права*, 2, 247–253.
- Антонюк, П. Є. (2018). Окремі аспекти використання цифрової (електронної) інформації в процесі доказування в кримінальному провадженні. *Актуальні проблеми криміналістики та судової експертології: матеріали міжвідом. наук.-практ. конф.* Київ: НАВС. С. 32–34.
- Бичкова, С. С., Волох, О. К., Гавловський, В. Д., Гребенюк, М. В., Гуцалюк, М. В., Демиденко, В. О. ... Хахановський, В. Г., Циплинський, Ю. І. (2019). *Науково-практичний коментар Закону України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України»*. Київ: Національна академія прокуратури України. 220 с.
- Casey, Eoghan; with contributions from Susan W. Brenner ... (et al.). (2011). *Digital evidence and computer crime: forensic science, computers and the internet*. 3rd ed. Academic press. 840.
- Дундич, Л. В. (2019). Судовий прецедент у правових нормах зарубіжних країн: порівняльно-правова характеристика. *Південноукраїнський правничий часопис*, 4, ч. 2, 34–37.
DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2019.4.2.7>.
- Господарський процесуальний кодекс України: Закон України № 1798-XII-ВР. (1991). Узато з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>.
- Гуцалюк, М. В., Гавловський, В. Д., Хахановський, В. Г., Самойлов, С. В., Степанець, Д. С., Одинокова, О. А., & Кагітін, С. М. (2020). *Використання електронних (цифрових) доказів у кримінальних провадженнях: метод. рек. / за заг. ред. О. В Корнейка. (2-ге вид., доп.)*. Київ: НАВС. 104 с.
- Хахановський, В. Г., & Гуцалюк, М. В. (2019). Особливості використання електронних (цифрових) доказів у кримінальних провадженнях. *Криміналістичний вісник*, 1 (31), 14–20. DOI: <https://doi.org/10.37025/1992-4437/2019-31-1-13>.
- Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України № 2747-IV-ВР. (2005). Узато з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>.
- Конституція України: Закон України № 254к/96-ВР. (1996). Узато з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
- Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції № 475/97-ВР. (1997). Узато з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475/97-%D0%B2%D1%80#Text>.
- Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України № 4651-VI. (2012). Узато з <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
- Орлов, Ю. Ю. (2019). Електронне відображення як криміналістичний об'єкт. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*, 4 (113), 15–23.
DOI: <https://doi.org/10.33270/01191134.15>.
- Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України № 851-IV. (2003). Узато з <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15>.

- Про авторське право і суміжні права: Закон України № 3792-XII. (1993). Узято з <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12>.
- Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо забезпечення дотримання прав учасників кримінального провадження та інших осіб правоохоронними органами під час здійснення досудового розслідування: Закон України № 2213-VIII. (2017). Узято з <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2213-19>.
- Столітній, А. В., & Каланча, І. Г. (2019). Формування інституту «електронних доказів» у кримінальному процесі України. *Проблеми законності*, 146, 179–191.
DOI: <https://doi.org/10.21564/2414-990x.146.171218>.
- Студенников, С. (2019, Март 27). Електронні докази в процесуальному праві: як це працює в українських реаліях. *Судебно-юридическая газета*. Узято з <https://sud.ua/ru/news/publication/138354-elektronni-dokazi-v-protseualnomu-pravi-yak-tse-pratsyuje-v-ukrayinskikh-realiyah>.
- Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України № 1618-IV-ВР. (2004). Узято з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>.
- Узагальнення аналізу судової практики щодо використання електронних доказів під час здійснення кримінального судочинства суддями Комсомольського міського суду Полтавської області за 2018 та 2019 роки. Узято з https://kom.pl.court.gov.ua/sud1612/pokazniki-diyalnosti/pidsymku_robotu_uzagalnennya_111.
- Завидняк, В. І. (2019). Впровадження судового прецедента у кримінальний процес України: монографія. Ірпінь: Університет ДФС України. 410 с. Узято з <https://ir.nusta.edu.ua/jspui/handle/doc/3939>.

Стаття надійшла до редакції 14.04.2020

M. Hutsaliuk, *Ph.D in Law, Senior Researcher, Associate Professor, Chief Researcher, Interdepartmental Scientific Research Center for Combating Organized Crime of the NSDC of Ukraine, Kyiv, Ukraine*
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4496-5173>

P. Antoniuk, *Ph.D in Law, Professor of Criminology and Forensic Medicine Department, National Academy of Internal Affairs, Kyiv, Ukraine*
ORCID: <https://orcid.org/0000-000-1269-6992>

THE ESSENCE OF DIGITAL INFORMATION AS A SOURCE OF EVIDENCE IN CRIMINAL PROCEEDINGS

The purpose of the article is to substantiate scientifically the theoretical foundations of legal regulation and modern practice of using electronic (digital) information as a source of evidence in criminal proceedings. *Methodology*. The reliability of the obtained results and conclusions is ensured by the application of the following methods: philosophical, general scientific and specific scientific. The essence of electronic (digital) evidence as a procedural source of evidence and their differences from other sources of evidence were revealed from the position of materialistic dialectics. The authors of the article concluded, by means of the formal logic methods (analysis, synthesis, analogy, deduction), that the concepts of terms «electronic information» and «digital information» in the Ukrainian legal field are synonymous. Using the methods of analogy and modeling, the authors demonstrate with real examples specific features of electronic (digital) evidence as independent sources of information about an offense and their interrelation with material objects – storage devices for such data. The possibilities of the comparative legal method made it possible to ascertain the fallacy of assigning all documents, created in electronic (digital) form to electronic, which is confirmed by examples of investigative and judicial practice, analyzed using statistical methods. *Scientific novelty*. Electronic evidence is considered as information in electronic (digital) form,

obtained in the manner prescribed by law and is relevant to criminal proceedings. Proposals have been made to amend the Criminal Procedure Code of Ukraine to expand the range of procedural sources of evidence by introducing electronic (digital) evidence. **Conclusions.** The domestic criminal procedural legislation on procedural sources of evidence in criminal proceedings, as well as regulations on electronic (digital) information from the standpoint of belonging of electronic (digital) evidence to procedural sources of evidence were analyzed. Proposals for the legal consolidation of the above-mentioned understanding of electronic (digital) evidence in the criminal procedural law of Ukraine have been made. The necessity of improving the procedural procedure for obtaining electronic (digital) evidence, as well as determining qualification requirements for subjects – carriers of special knowledge involved in working with electronic evidence, clearly distinguishing their competence in terms of scope and form of application of special knowledge was proved.

Keywords: electronic (digital) information; electronic (digital) evidence; document; electronic document; procedural source of information; copy of information; data storage device; special knowledge.

М. В. Гуцалюк, кандидат юридических наук,
старший научный сотрудник, доцент,
главный научный сотрудник,
Межведомственный научно-исследовательский центр
по проблемам борьбы с организованной преступностью
при СНБО Украины, г. Киев

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4496-5173>

П. Е. Антонюк, кандидат юридических наук,
профессор кафедры криминалистики и судебной медицины,
Национальная академия внутренних дел, г. Киев

ORCID: <https://orcid.org/0000-000-1269-6992>

О СУЩНОСТИ ЭЛЕКТРОННОЙ (ЦИФРОВОЙ) ИНФОРМАЦИИ КАК ИСТОЧНИКЕ ДОКАЗАТЕЛЬСТВ В УГОЛОВНОМ ПРОИЗВОДСТВЕ

Цель статьи – научно обосновать теоретические основы правового регулирования и современной практики использования электронной (цифровой) информации как источнике доказательств в уголовном производстве. **Методология.** Достоверность полученных результатов и выводов обеспечена совокупностью методов философского, общенаучного и конкретно-научного уровней. В частности, с позиции материалистической диалектики раскрыта сущность электронных доказательств как процессуальных источников доказательств и выявлены их отличия от других источников доказательств. Применяя методы формальной логики (анализ, синтез, аналогия, дедукция), сделан вывод о синонимичности (с точки зрения использования) таких понятий, как «электронная информация» и «цифровая информация» в отечественном правовом поле. Благодаря методам аналогии и моделирования на реальных примерах продемонстрированы специфические свойства электронных (цифровых) доказательств в качестве самостоятельных источников информации о событии правонарушения и их взаимосвязь с материальными объектами – техническими носителями такой информации. Возможности сравнительно-правового метода позволили констатировать ошибочность отнесения к электронным всех документов, созданных в электронной (цифровой) форме, что подтверждается примерами следственной и судебной практики, проанализированными с помощью статистических методов. **Научная новизна.** Электронные доказательства представляются информацией в электронной (цифровой) форме, полученной в предусмотренном законом порядке и имеющей значение для уголовного производства. Выдвинуто предложение по внесению изменений в Уголовный процессуальный кодекс Украины касательно расширения круга процессуальных источников доказательств путем введения в него электронных (цифровых) доказательств. **Выводы.** Проанализировано отечественное уголовное процессуальное законодательство в части процессуальных источников доказательств в уголовном судопроизводстве, а также нормативно-правовые акты в сфере электронной (цифровой) информации с позиции

принадлежности электронных (цифровых) доказательств к процессуальным источникам доказательств. Разработаны предложения по правовому закреплению такого понимания электронных (цифровых) доказательств в уголовном процессуальном праве Украины. Доказана необходимость усовершенствования процессуальной процедуры получения электронных (цифровых) доказательств, а также определения квалификационных требований к субъектам – носителям специальных знаний, привлекаемых к работе с электронными доказательствами, четко разграничив их компетенцию по объему и форме применения специальных знаний.

Ключевые слова: электронная (цифровая) информация; электронные (цифровые) доказательства; документ; электронный документ; процессуальный источник доказательств; копия информации; технический носитель информации; специальные знания.